

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal for academic research on Brussels
Collection générale | 2011

Zijn gevoelens van discriminatie mede oorzaak van rellen in Brussel?

Een vergelijking van Turkse en Marokkaanse minderheden in Brussel en in Antwerpen

Les sentiments de discrimination expliquent-ils les émeutes bruxelloises ? Une comparaison des populations d'origine marocaine et turque à Bruxelles et Anvers

Do feelings of discrimination explain the riots in Brussels? A comparison of Moroccan and Turkish groups in Brussels and Antwerp

Véronique Vandezande, Karen Phalet et Marc Swyngedouw

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/brussels/841>
DOI : 10.4000/brussels.841
ISSN : 2031-0293

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Véronique Vandezande, Karen Phalet et Marc Swyngedouw, « Zijn gevoelens van discriminatie mede oorzaak van rellen in Brussel? », *Brussels Studies* [Online], Algemene collectie, nr 47, Online op 07 mars 2011, geraadpleegd op 19 avril 2019. URL : <http://journals.openedition.org/brussels/841> ; DOI : 10.4000/brussels.841

Licence CC BY

Véronique Vandezande, Karen Phalet en Marc Swyngedouw

Zijn gevoelens van discriminatie mede oorzaak van rellen in Brussel? Een vergelijking van Turkse en Marokkaanse minderheden in Brussel en in Antwerpen

In september 2009 en begin 2010 escaleerden samenlevingsproblemen in bepaalde wijken van het Brusselsse. Vormen subjectieve gevoelens van discriminatie hiertoe een voedingsbodem? We bestuderen hoe wijd verspreid de percepties van discriminatie zijn bij de Belgische jongeren van Turkse en Marokkaanse origine van de 2e generatie, welke contexten van discriminatie men onderscheidt en wie van hen het meest discriminatie percipieert. Blijft deze perceptie bijvoorbeeld inderdaad beperkt tot de zogenaamde 'probleemjongeren', of worden dergelijke ervaringen ruimer gedeeld binnen de groepen? Om de situatie in het BHG te kunnen contextualiseren, vergelijken we met dezelfde gevoelens in dezelfde groepen in de stad Antwerpen. We concluderen dat de structuur van de gepercipieerde groepsdiscriminatie gelijkaardig in Brussel en Antwerpen en dit zowel voor de 2e generatie Belgen van Marokkaanse als Turkse origine. Er is geen verschil in niveau van ervaren groepsdiscriminatie. Alleen de gepercipieerde groepsdiscriminatie in de publieke ruimte is hoger in Antwerpen. Het niveau van de gepercipieerde groepsdiscriminatie in de contacten met de politie verschilt dus niet significant in beide onderzochte steden. De confrontaties met de politie nemen in Brussel wel een sterkere plaats in het latente concept dan in Antwerpen.

Véronique Vandezande was verbonden als onderzoekster aan het IPSoM-K.U.Brussel en het ISPIO-K.U.Leuven. Onlangs heeft ze gepubliceerd: Vandezande, V., Fleischmann, F., Baysu, G., Swyngedouw, M., Phalet, K. (2009). *Ongelijke kansen en ervaren discriminatie in de Turkse en Marokkaanse tweede generatie. Onderzoeksverslag CeSO/ISPO, 2009, nr. 11, 106 pp.* Leuven: K.U.Leuven. Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO).

Karen Phalet is hoogleraar sociale psychologie aan de K.U.Leuven. Onlangs heeft ze gepubliceerd: Phalet, K. (2007). *Down and out: The children of immigrant workers in the Belgian labour market.* In: Heath A., Cheung S. (Eds.), *Unequal chances: Immigrants in western labour markets* (pp. 143-180). Oxford: Oxford University Press.

Marc Swyngedouw is gewoon hoogleraar politieke sociologie aan de K.U.Leuven. Onlangs heeft hij gepubliceerd: Rink, N., Phalet, K., Swyngedouw, M. (2009). *The effects of immigrant population size, unemployment, and individual characteristics on voting the Vlaams Blok in Flanders 1991-1999.* *European Sociological Review*, 25 (4), 411-424.

Contact gegevens :

Marc Swyngedouw,
+32(0)16 32 31 59, marc.swyngedouw@soc.kuleuven.be
Karen Phalet,
+32(0)16 32 62 17, karen.phalet@psy.kuleuven.be

Christophe Mincke (redactiesecretaris),
+32(0)473 21 02 65, mincke@fusi.ac.be

Brussels Studies is gepubliceerd met steun van het IWOIB (Instituut ter bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek en de Innovatie van Brussel - Brussels Hoofdstedelijk Gewest)

Inleiding ¹

De Brusselse bevolking is uitermate divers. Naar schatting heeft 46% van de totale bevolking buitenlandse roots (Willaert en Deboosere 2005, p68/9). De twee grootste groepen van niet-Europese origine zijn de Marokkaanse en de Turkse groep, zij maken respectievelijk 13 en 4% van de Brusselse bevolking uit. Het onderzoek van Martens en zijn collega's (2005) toont aan dat net deze twee groepen zich in de onderste strata van de Brusselse arbeidsmarkt bevinden (op basis van kenmerken zoals sector van tewerkstelling, statuut, bezoldiging, studieniveau en werkloosheidsduur). Naturalisatie tot Belg biedt geen oplossing; ook dan blijven de werkomstandigheden van de Turkse en Marokkaanse Belgen ver onder het gemiddelde. Dit probleem blijft zoals bekend niet beperkt tot Brussel, ook elders in België wijzen de resultaten van verschillende studies in dezelfde richting: zowel op school als later op de arbeidsmarkt bestaat er een aanzienlijke 'etnische kloof' (Phalet, Deboosere, Bastiaenssen 2008, Phalet 2007, Duquet et al. 2006). Bovendien toont Phalet (2007) aan dat ook na controle voor belangrijke socio-demografische variabelen zogenaamde 'ethnic penalties' blijven bestaan. Andere studies toonden via een meer directe, quasi-experimentele methodologie aan dat etnische discriminatie regelmatig voorkomt (Zegers de Beijl 2000, Martens et al. 2005).

Hoe vertaalt deze sterke ongelijkheid in dergelijke 'objectieve' parameters zich in het samenleven tussen verschillende herkomstgroepen in de stad? Uit onderzoek weten we dat er onder de bevolking van Belgische origine taaie stereotypen over zowel Turken als Marokkanen leven (Meuleman & Billiet 2005, Elchardus & Siongers 2009,

¹ Het TIES (The Integration of the European Second generation) werd mogelijk gemaakt door de financiering door: European Collaborative Research Projects in the Social Sciences (ECRP) - European Science Foundation; Marie-Curie Research and Training Network - European Commission 6th Framework programme; Fonds Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen; Prospective Research for Brussels - Brussels Hoofdstedelijk Gewest; Viona - Vlaams Ministerie voor Werk en Sociale Economie; Cel Gelijke Kansen - Minister van Gelijke Kansen Vlaanderen; IPSoM - H.U.Brussel/K.U.Brussel; CISO vzw en WNE, regiezw voor Werk en Economie - Stad Antwerpen; Centrum voor Sociale en Culturele Psychologie en Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek - K.U.Leuven.

Het artikel is te verschijnen in: DE GROOF (R.) (Ed.). *Samenleven in een transculturele hoofdstad (1989-2009)*, Acta van het colloquium georganiseerd op 11 december 2009 naar aanleiding van het twintigjarig bestaan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Brussel, ASP Editions/Algemeen Rijksarchief.

Billiet, Carton & Huys 1990). Er is reeds heel wat studiewerk verricht naar deze negatieve attitudes van de 'autochtonen' (Billiet et al. 1990, Elchardus & Siongers 2009) en men heeft getracht in kaart te brengen welke mechanismen achter deze attitudes schuilgaan en wie ze er precies op na houdt. De andere kant van de medaille daarentegen is amper belicht door kwantitatieve sociologen. Hoe voelen de minderheidsgroepen zich onder deze situatie? Voelen zij zich voldoende geapprecieerd in België?

Af en toe zien we een escalatie die duidt op een serieus onderliggende probleem: in september 2009 vonden er in Brussel bijvoorbeeld rellen plaats tussen 'allochtone' jongeren en de politie. Begin 2010 herhaalde dit zich en werd het veiligheidsbeleid binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voorwerp van politieke discussie. Door jongeren uit de 'probleemwijken' zelf worden deze rellen in verband gebracht met de onrechtvaardige behandeling van hen door de politie:

"Wij wonen hier. Wij zijn hier geboren, maar als de politie hier komt zijn we *les macaques*. Terwijl ze er eigenlijk zijn om ons te beschermen, moeten we ze wantrouwen".

De rellen worden ook gerelateerd aan discriminatie op de arbeidsmarkt.

"Het is een handicap om Marokkaanse roots te hebben. Ik vind geen vakantiebaan bijvoorbeeld [...] Die discriminatie maakt me boos. Ze willen gewoon niet dat we evolueren" (Droeven, 10/10/2009, p30).

Dit subjectief aanvoelen van discriminatie bij minderheidsgroepen is het onderwerp van deze paper. We zullen bestuderen hoe wijd verspreid deze percepties van discriminatie zijn bij de Belgische jongeren van Turkse en Marokkaanse origine van de tweede generatie, welke contexten van discriminatie men onderscheidt en wie van hen het meest discriminatie percipieert. Blijft deze perceptie bijvoorbeeld inderdaad beperkt tot de zogenaamde 'probleemjongeren', of worden dergelijke ervaringen ruimer gedeeld binnen de groepen? Om de situatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te kunnen contextualiseren, zullen we de resultaten vergelijken met dezelfde gevoelens in dezelfde groepen in de stad Antwerpen.

Dit levert in een keer de mogelijkheid op om na te gaan in welke mate Antwerpen met dezelfde fenomenen als Brussel heeft te kampen. Als we de burgemeester van Antwerpen, Patrick Janssens, mogen geloven, zijn de relaties tussen allochtone jongeren en de Antwerpse politie bijvoorbeeld veel minder getroebleerd:

"Als je kijkt naar wat er dezer dagen in Molenbeek gebeurt, denk ik niet dat we in Antwerpen zo slecht bezig zijn. [...] Helemaal uitsluiten kun je zulke explosies nooit. Maar de kans op Molenbeekse toestanden is wel gevoelig kleiner. In bepaalde wijken waar net als in Molenbeek nogal wat drugs gedeald worden, zijn er soms ook pogingen om arrestaties door de politie te beletten. Maar dat lukt niet. Geen enkele wijk in Antwerpen is een no go-zone. En er is ook geen enkele wijk die de politie niet aankan. We spelen heel kort op de bal, we grijpen snel in als het toch een keer dreigt mis te lopen." (Verelst, 26/09/2009, p10)

Vertaalt dit vermeende betere politiebeleid in Antwerpen zich ook in betere relaties met de politie? En hoe zit het met ervaringen van discriminatie in het algemeen in

Antwerpen? Ernstige rellen zoals deze in Brussel zijn daar inderdaad al een tijd niet meer aan de orde; betekent dit dan ook dat de Turkse en Marokkaanse jongeren zich meer aanvaard voelen in deze stad? In dit hoofdstuk trachten we op deze vragen een antwoord te bieden.

1. Data en methode

1.1 TIES onderzoek

De gegevens die we in deze paper zullen gebruiken komen uit het TIES survey in Antwerpen en Brussel (Swyngedouw et al. 2008).

De interviews in het TIES project (*The integration of the European second generation*) werden verzameld aan de hand van Computer Assisted Personal Interviewing (CAPI) in 2007/8. De definitie van de populatie die werd gebruikt in TIES is de volgende: inwoners van de Stad Antwerpen of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen 18 en 35 jaar oud die geboren zijn in België en waarvan minstens één van beide ouders geboren is in Turkije of Marokko. Deze definitie is dus onafhankelijk van nationaliteit. Om de steekproef te trekken werd in Antwerpen gebruik gemaakt van een *simple random sample* uit een volledig steekproefkader. De algemene responsgraad bedroeg 58%. 358 Personen met minstens een ouder geboren in Turkije werden geïnterviewd en 311 personen met minstens een ouder in Marokko. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest was het niet mogelijk om een volledig steekproefkader ter beschikking te hebben, daarom werd daar een andere steekproefmethode toegepast. Eerst werden voor elk van de doelgroepen afzonderlijk op een toevallige wijze straatsegmenten geselecteerd in functie van het percentage doelgroeprespondenten dat woonachtig is per straatsegment. Vervolgens werd er een beroep gedaan op een commerciële leverancier van adressenbestanden om informatie te verkrijgen over de bewoners van de adressen in de geselecteerde straatsegmenten op individueel niveau (informatie over leeftijd, nationaliteit en naamherkenning)². Gebaseerd op deze informatie werd een *simple random sample* getrokken van adressen binnen deze straatsegmenten. Door het gebruik van deze techniek waren we niet volledig zeker dat de personen wonende op de adressen uit de steekproef ook daadwerkelijk personen uit de tweede generatie waren (gezien we geen toegang hadden tot informatie over de geboorteplaats van de ouders op het individuele niveau), daarom moesten de interviewers een bijkomende *screening* “aan de deur” uitvoeren alvorens het interview te starten. Een bijkomend nadeel van de gebruikte methode is dat elk adres dezelfde kans van opname in de steekproef heeft. Tijdens het veldwerk kwam naar voor dat in Brussel meer adressen dan verwacht onbruikbaar waren. Dit is waarschijnlijk te wijten aan een hoge mobiliteit van de doelgroepopulatie, informaliteit (niet-officiële bewoning/ meerdere huishoudens

² Een vergelijking van het aantal aangeleverde adressen per straatsegment per doelgroep met de bevolkingsgegevens over het aantal doelgroeprespondenten woonachtig in de betreffende straatsegmenten laat zien dat gemiddeld gesproken er een initiële dekingsgraad is van zowat 45% bij de populatie van Turkse afkomst en van zowat 66% bij de populatie van Marokkaanse afkomst. Extra controles ter plaatse uitgevoerd door het ISPO-K.U.Leuven voor de Turkse doelgroep maken daarenboven duidelijk dat 57% van adressen uit de steekproef effectief ook tot de tweede generatie van Turkse herkomst behoort.

die op één adres wonen, ...) en een onvoldoende kwaliteit van het gebruikte adresbestand (niet up-to-date). Daarom werd er beslist over te stappen naar een semi-quota steekproef. Het principe was dat de interviewers nog steeds de startadressen uit de oorspronkelijke steekproef minstens tweemaal dienden te bezoeken, maar indien er geen succes werd geboekt op het startadres, zij op zoek mochten gaan naar een respondent met een gelijkaardig profiel in dezelfde of in een aangrenzende straat. Door de verandering naar een semi-quota steekproef is berekening van de responsgraad in Brussel niet mogelijk. 250 Personen met minstens een ouder geboren in Turkije werden geïnterviewd en 257 personen met minstens een ouder in Marokko. Meer details over het onderzoek zijn te vinden in Swyngedouw et al. (2008).

1.2 Operationalisatie

Afhankelijke variabelen

In het TIES onderzoek werd **ervaren discriminatie** met behulp van volgende reeks variabelen geoperationaliseerd:

"Ik lees nu een aantal situaties voor. Kunt u voor elke situatie zeggen hoe vaak mensen van <Turkse/ Marokkaanse> herkomst in België als groep vijandigheid of een oneerlijke behandeling ervaren wegens hun herkomst of achtergrond? (nooit, zelden, soms, regelmatig, vaak)

- Op school
- Op het werk
- Op zoek naar werk
- Bij het uitgaan, in discotheken, cafes of restaurants
- Op straat of in het openbaar vervoer
- In de buurt waarin ze wonen
- In het contact met de politie"

Onafhankelijke variabelen

De **leeftijd** werd in het TIES onderzoek geoperationaliseerd als een dummy variabele waarin de 19- tot 25-jarigen de code 0 meekregen, en de 26- tot 37-jarigen de code 1. **Opleiding** werd als volgt gecodeerd: de waarde 0 werd toegekend aan die respondenten die maximum een diploma middelbaar onderwijs hadden (4de graad van het middelbaar onderwijs inclusief) of aan respondenten die momenteel nog student waren op dat niveau. Code 1 werd toegekend aan personen die een diploma bezaten uitgegeven door een hogeschool of universiteit, of die momenteel nog student waren op dat niveau. De variabele **Gebed** werd aan de hand van volgende vraag geoperationaliseerd in de vragenlijst: "Hoe vaak doet u het dagelijks gebed?". Respondenten konden antwoorden aan de hand van volgende categorieën : nooit, alleen op religieuze feestdagen, een keer per week, dagelijks, vijf keer per dag of meer. **Werkloosheid** valt uiteen in momenteel niet werkloos (0) en momenteel werkloos (1). De variabele **Politieke organisatie** is eveneens een dummy variabele: 0 wijst erop dat de respondent het voorbije jaar niet deelnam aan een activiteit van

een studenten- of ouderorganisatie, politieke partij, organisatie tegen racisme of voor minderheden, socio-educatieve organisatie, buurtorganisatie of bewonersvereniging of vrouwenorganisatie. Waarde 1 duidt erop dat de respondent wel deelnam aan een activiteit van dergelijke organisaties. De variabele **Concentratie in de buurt** werd gemeten aan de hand van volgende vraag: "Als u nu denkt aan alle mensen die in uw buurt wonen, hoeveel mensen zijn van <Turkse/ Marokkaanse> herkomst?" Respondenten konden antwoorden met: bijna geen, minder dan 25%, ongeveer 25%, ongeveer de helft, ongeveer 75%, meer dan 75%, bijna iedereen. De variabele **Rechtvaardigheid**: "Is het volgens u even moeilijk, minder moeilijk of moeilijker voor u om een goede job te vinden dan voor mensen van Belgische herkomst van dezelfde leeftijd en met dezelfde diploma's?" Veel minder moeilijk, minder moeilijk, even moeilijk, moeilijker, veel moeilijker.

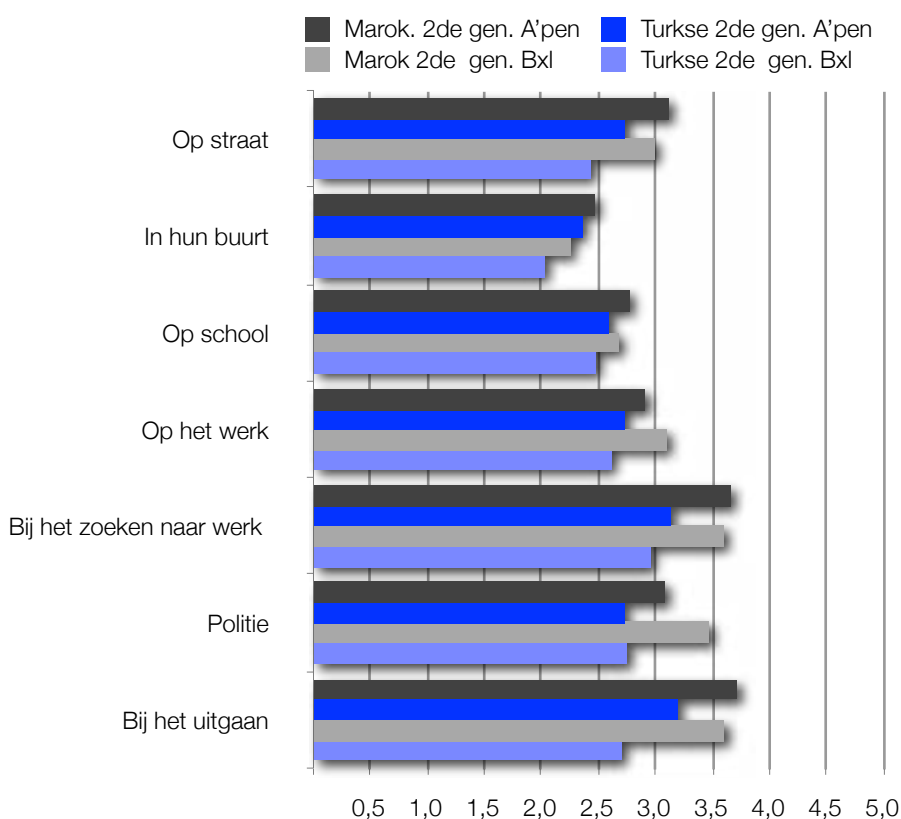
2. Beschrijvende gegevens

Jammer genoeg is een directe vergelijking door de tijd tussen een eerder gelijkaardig onderzoek uit 1995 (Swyngedouw, Phalet, Deschouwer, 1999)

en het huidige onderzoek van 2007/8 van subjectief ervaren discriminatie in Brussel is niet mogelijk omdat de vraagstellingen te verschillend zijn.

Een directe vergelijking met de huidige situatie in Antwerpen daarentegen is wel mogelijk, omdat exact dezelfde vraagstelling werd gebruikt in beide steden. De resultaten van de gemiddelde scores kunnen gevonden worden in figuur 1. Voorlopig houden we het bij een ruwe vergelijking van frequenties. Later in deze paper volgt een meer rigoureuze vergelijking van het discriminatieniveau in beide steden: we zullen statistisch testen of de latente dimensies van subjectieve discriminatie al dan niet significant van elkaar verschillen.

Een eerste opvallende vaststelling is dat de Marokkaanse tweede generatie in alle contexten meer discriminatie ervaart dan de Turkse tweede generatie (met uitzondering van Turken in Antwerpen,

Figuur 1. Gemiddelde subjectief ervaren groepsdiscriminatie van de Marokkaanse en de Turkse tweede generatie in Antwerpen en Brussel in 2007/8
Gemiddelden op een vijfpuntenschaal

die meer discriminatie ervaren in hun buurt dan de Marokkanen in Brussel). Vervolgens is het duidelijk dat, enkele uitzonderingen niet ten na gesproken, het voor alle groepen zo is dat er in Antwerpen meer discriminatie wordt gepercipieerd dan in Brussel. De uitzonderingen zijn met name de Brusselse Marokkaanse tweede generatie in confrontaties met de politie en Brusselse Marokkanen op het werk.

Als we vervolgens kijken naar de contexten waarin vooral discriminatie wordt gepercipieerd, zien we dat vooral discriminatie in het uitgaansleven en bij het zoeken naar een job vaak genoemd worden door alle groepen. Op school en in de buurt worden minder problemen gerapporteerd. Opvallend voor onze vraagstelling, is het verschil bij zowel de Turkse als de Marokkaanse groep tussen Antwerpen en Brussel wat betreft discriminatie door de politie. In Brussel wordt aan deze specifieke context een zwaarder gewicht toegekend dan in Antwerpen, dit verschil is vooral opvallend bij de Marokkaanse tweede generatie.

3. Latente structuur van ervaren discriminatie

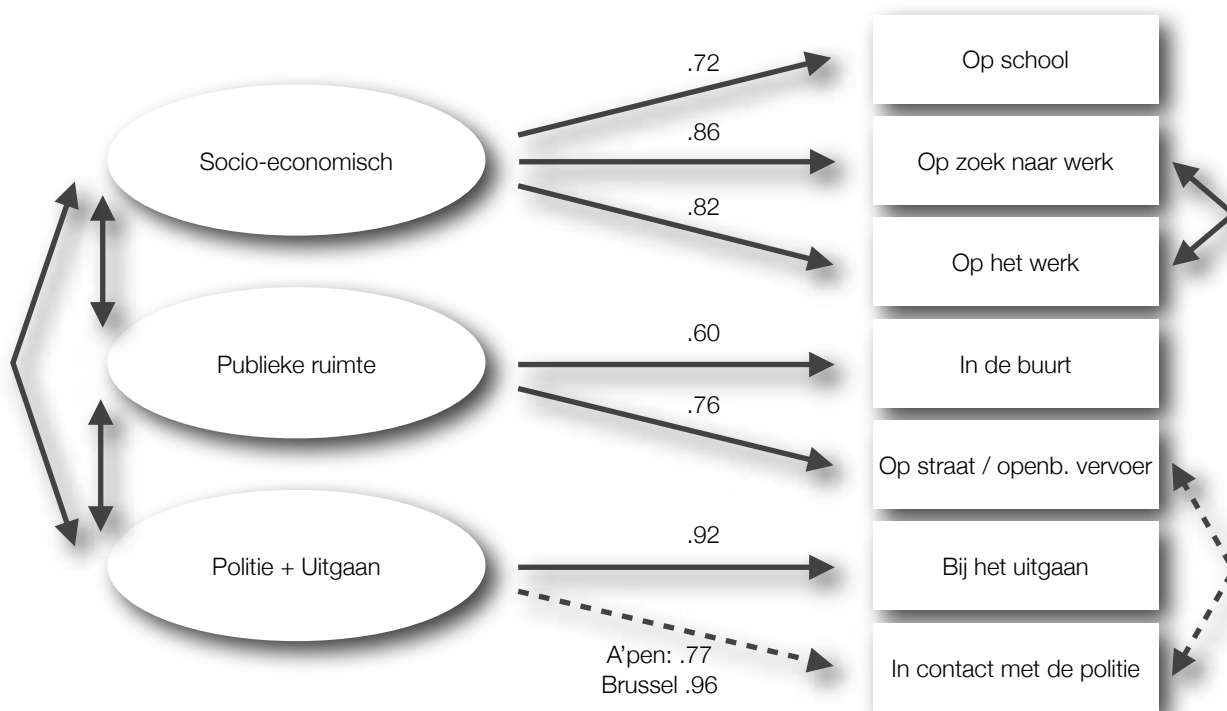
Een eerste stap in onze analyse is het vinden van een toepasselijk meetmodel, en dit wel om twee redenen: (1) Om meetfouten in de verder volgende analyse te vermijden, is het aangeraden multiple indicatoren per latente variabele te gebruiken. Om deze te kunnen vergelijken hebben we een equivalent meetmodel voor de verschillende groepen in Antwerpen en Brussel nodig. (2) Ten tweede om de onderliggende structuur van het concept subjectieve discriminatie te exploreren. Meer bepaald kunnen we ons afvragen of ervaringen van discriminatie in verschillende contexten te reduceren zijn tot een veralgemeend gevoel van oneerlijk behandeld te zijn in de samenleving als geheel (een unidimensioneel model). Of, alternatief, zijn ervaringen verankerd in onderscheiden, specifieke levenscontexten (een multidimensioneel model)?

Uit de verschillende statistische testen wordt duidelijk dat we een (quasi) equivalent drie dimensionaal model kunnen handhaven voor Antwerpen en voor Brussel. Vergelijkingen kunnen dus veilig gemaakt worden³.

In figuur 2 zien we dat we de structuur gelijk konden zetten mits drie minimale (aanvaardbare) uitzonderingen voor de Marokkaanse en de Turkse groep, en dit zowel in Antwerpen als in Brussel. Deze equivalentie duidt op een sterke ondersteuning van het gevonden model.

Drie aparte latente concepten werden gevonden: (1) de eerste refereert naar het *socio-economische domein*: de indicatoren ED (ervaren discriminatie) op de werkplaats, bij het zoeken naar werk en op school zitten hierin vervat. (2) De tweede factor wordt gevormd door de variabelen ED op straat of in het openbaar vervoer en in de woonbuurt. Dit kan worden benoemd als ED in de *publieke ruimte*. Tegen onze verwachting in, is ED bij het uitgaan geen deel van deze latente factor. (3) Deze laatste variabele gaat daarentegen wel samen met ED in het contact met de politie. Deze associatie is wat moeilijker te interpreteren dan de twee voorgaande: ons inziens gaat dit over een soort discriminatie die vooral gericht is tegen een specifieke

³ De formele gegevens van de testen kunnen bij de auteurs opgevraagd worden.

Figuur 2. Multidimensioneel model van ervaren discriminatie bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in Antwerpen en Brussel (gemeenschappelijke metrische gestandaardiseerde oplossing)

groep (jongere) mannen met vreemde herkomst.. We noemden deze factor *politie + uitgaan*. We konden alle factorladingen gelijk zetten, met uitzondering van één: de relatie van ED in confrontaties met de politie is blijkbaar sterker gerelateerd aan de latente factor in Brussel dan in Antwerpen, en dit is zowel voor de Turkse als voor de Marokkaanse groep het geval. Dus de associatie speelt blijkbaar in Brussel nog sterker dan in Antwerpen.

Merk op dat de sociaaleconomische discriminatiefactor zeer sterk samenhangt met de factor discriminatie in de publieke ruimte en ook met de factor discriminatie 'uitgaan en politie'. Sociaaleconomische discriminatie ondersteunt dus duidelijk de twee andere factoren, die iets minder maar toch nog sterk, met elkaar samengaan.

Tenslotte wilden we ook de gemiddelden van beide groepen in beide steden met elkaar vergelijken. Om dit te doen dienden we de intercepten te schatten en vervolgens gelijk te stellen in alle groepen. Dit leverde modellen op die geen optimale fit hadden maar ons inziens aanvaardbaar genoeg zijn om de gemiddelden te kunnen vergelijken.

De resultaten⁴ tonen dat de Marokkaanse tweede generatie op alle domeinen meer discriminatie ervaart dan de Turkse tweede generatie, zoals al werd voorspeld in de beschrijvende gegevens eerder in dit hoofdstuk. Dit etnisch verschil is opvallend groter en meer aanwezig dan het verschil tussen de steden. Het enige domein waarin we een significant verschil zien tussen Antwerpen en Brussel – en dit geldt zowel voor de Turken als voor de Marokkanen – is dat er in de publieke ruimte in Antwerpen significant meer discriminatie wordt ervaren dan in Brussel. Dit is de enige latente dimensie waarbij we een verschil opmerken tussen beide steden.

Voor de andere dimensies: sociaaleconomisch en 'uitgaan en politie' is er tussen de steden geen niveauverschil vast te stellen. Wel zagen we eerder dat binnen de dimensie 'uitgaan en politie' in Brussel de 'politie' zwaarder doorweegt dan in Antwerpen.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat de Marokkaanse groep het meest discriminatie ervaart, en de Marokkaanse Antwerpenaren ervaren wat meer discriminatie in het publieke domein dan de Marokkaanse Brusselaars. De Turkse groep ervaart significant minder discriminatie dan hun Marokkaanse medestedelingen, en voor hen geldt hetzelfde 'stadsverschil' dan voor de Marokkaanse groep: in Antwerpen ervaart men significant meer discriminatie in de publieke ruimte.

4. Profielen

Het laatste deel van de analyse bestond erin predictoren in te brengen in het model. Dit laat ons toe te zien welke groepen zich het meeste gediscrimineerd voelen. We hebben twee types predictoren: sociaaldemografische kenmerken en perceptuele kenmerken. De sociaaldemografische kenmerken zijn geslacht, leeftijd, opleiding, gebied, werkloosheid en politieke organisatie. De perceptuele kenmerken zijn de perceptie van het aandeel migranten in de buurt en perceptie van de rechtvaardigheid van de arbeidsmarkt. We willen hierbij benadrukken dat deze perceptuele predictoren niet gezien dienen te worden als exogene oorzaken van percepties van discriminatie, maar dat deze ook endogeen kunnen zijn omdat ze het resultaat kunnen zijn van eerdere ervaringen van discriminatie.

Tabellen 2 a-d. Gemeenschappelijke volledig gestandaardiseerde oplossing voor het multi-groepsmodel met predictoren (chi-square: 525.55; df: 286, p: .00; RMSEA: .053; CFI: .94)

⁴ Tabel te bekomen bij de auteurs

Tabel 2.a Turkse tweede generatie in Antwerpen 2007-08

	Socio-economisch	Uitgaan + politie	Publieke sfeer
Vrouw		-.22	.20
Ouder			
Hogere opleiding	.11	.10	
Bidden	.09		
Werkloosheid			
Politieke organisatie			
Samenstelling buurt			
Onrechtv. arb.markt	.23	.15	.15

Weinig verrassend percipiëren vrouwen minder groepsdiscriminatie bij het uitgaan en in contacten met de politie, maar dan wel meer in de publieke sfeer. De hoger opgeleide Turkse tweede generatie ervaart in Antwerpen merkelijk meer discriminatie op sociaaleconomisch vlak en in contacten met de politie. Religieuze Turken zien meer sociaaleconomische discriminatie en zij die vinden dat zij als groep niet rechtvaardig op de arbeidsmarkt worden behandeld, percipiëren ook meer discriminatie op alle drie de componenten.

Tabel 2.b Marokkaanse tweede generatie in Antwerpen 2007-08

	Socio-economisch	Uitgaan + politie	Publieke sfeer
Vrouw	.20		.34
Ouder			
Hogere opleiding			
Bidden			
Werkloosheid	-.21	-.16	-.21
Politieke organisatie			
Samenstelling buurt			
Onrechtv. arb.markt			

Dit ligt iets anders bij de Marokkaanse tweede generatie in Antwerpen. Vrouwen vinden dat Belgen van Marokkaanse origine meer sociaaleconomisch en in de publieke sfeer gediscrimineerd worden. Als men werkloos is ziet men minder discriminatie op groepsniveau op alle drie de domeinen. Het complement daarvan is natuurlijk dat de werkende tweede generatie van Marokkaanse origine meer discriminatie

op groepsniveau op alle drie de domeinen ervaart. We zullen dit verder duiden in het kader van de "integratieparadox".

Tabel 2.c Marokkaanse tweede generatie in Brussel 2007-08

	Socio-economisch	Uitgaan + politie	Publieke sfeer
Vrouw	.20		.14
Ouder			
Hogere opleiding	.14	.13	
Bidden		-.23	
Werkloosheid			
Politieke organisatie			
Samenstelling buurt			.23
Onrechtv. arb.markt	.30	.29	.24

Onder de Marokkaanse Brusselaars van de 2^e generatie zien vrouwen meer sociaaleconomische discriminatie en discriminatie in de publieke sfeer. De hoger opgeleiden onder hen zien dan weer meer onrechtvaardige behandeling op sociaaleconomisch vlak en in de omgang met politie en bij het uitgaan. Religieuze Marokkaanse Brusselaars van de 2^e generatie zien minder groepsdiscriminatie bij het uitgaan en in hun omgang met de politie. Hoe meer men in een homogene etnische minderheden buurt woont hoe meer men groepsdiscriminatie ervaart in de publieke sfeer. En tenslotte, hoe onrechtvaardiger men het functioneren van de arbeidsmarkt ziet, hoe meer groepsdiscriminatie men ontwaart op alle drie de domeinen.

Tabel 2.d Turkse tweede generatie in Brussel 2007-08

	Socio-economisch	Uitgaan + politie	Publieke sfeer
Vrouw		-.17	
Ouder		.12	
Hogere opleiding	.23	.24	.22
Bidden	-.13		
Werkloosheid			
Politieke organisatie			
Samenstelling buurt			
Onrechtv. arb.markt	.15		

Turkse 2e generatie vrouwen in Brussel ervaren minder discriminatie dan mannen bij het uitgaan en in de omgang met de politie. 26- tot 35-jarigen ervaren meer groepsdiscriminatie bij uitgaan en in de contacten met de politie dan de Turkse Brusselaars van de 2^e generatie van 18 – 25 jaar. Zoals bij de Marokkaanse groep zien hoger opgeleiden meer groepsdiscriminatie op alle drie domeinen. De Turkse religieuze 2^e generatie ziet minder discriminatie op groepsniveau op sociaaleconomisch vlak. Maar zij die het functioneren van de arbeidsmarkt als onrechtvaardig zien, vinden dan weer dat hun groep meer sociaaleconomisch wordt uitgesloten

Enkele opmerkelijke vaststellingen: los van uitgaan en contacten met de politie zien vrouwen meer groepsdiscriminatie; het is ook opvallend dat de werkende Marokkaanse Antwerpenaren van de 2^e generatie op de drie domeinen meer groepsdiscriminatie percipiëren; maar bovenal dat het de hoogopgeleiden zijn die het meest groepsdiscriminatie vaststellen. Deze vaststellingen leiden ons recht tot wat recent de “integratieparadox” genoemd is (Buijs et al. 2006): zij die succesvol zijn op school zijn zich meer bewust van de groepsdiscriminatie waar hun groep het (vermeende) slachtoffer van is. Bij uitbreiding zouden we eenzelfde interpretatie kunnen geven aan de vaststelling van de werkende, Marokkaanse 2^e generatie in Antwerpen. Participatie in een deeldomein leidt tot meer bewustwording van de achterstelling op groepsvlak. Hierbij moet de kanttekening gemaakt worden dat groepsdiscriminatie duidelijk een ander concept is dan individuele discriminatie. Individuele discriminatie wordt substantieel minder gerapporteerd dan percepties van groepsdiscriminaties. Het is nochtans deze perceptie van de groepspositie binnen de Belgische samenleving die van primordiaal belang is voor de evaluatie van de kwaliteit van het samenleven, en minder de eigen ervaringen.

Opmerkelijk is ook dat het al dan niet lid zijn van politieke organisaties bij geen enkele groep in geen van beide steden een effect uitoefent op de perceptie van groepsdiscriminatie. De perceptie van groepsdiscriminatie is dan ook niet het gevolg van politiek activisme.

Met betrekking tot de fricties van de 2^e generatie met de politie mag het duidelijk zijn dat deze niet beperkt zijn – althans wat betreft de perceptie ervan op groepsniveau – tot zij die lager staan op de socio-economische ladder. De gerapporteerde problemen met de politie zijn zelfs sterker bij de hogergeschoolde groep.

Conclusie

De structuur van de gepercipieerde groepsdiscriminatie is gelijkaardig in Brussel en Antwerpen. Die structuur is ook gelijkaardig voor de 2^e generaties Belgen van Marokkaanse origine en Turkse origine. Er is geen verschil in niveau van ervaren groepsdiscriminatie tussen Antwerpen en Brussel. Alleen de gepercipieerde groepsdiscriminatie in de publieke ruimte is hoger in Antwerpen. Het niveau van de gepercipieerde groepsdiscriminatie in de contacten met de politie verschilt dus niet significant in beide onderzochte steden. De confrontaties met de politie nemen in Brussel wel een sterkere plaats in het latente concept dan in Antwerpen.

Onze analyse spreekt de bewering van de burgemeester van Antwerpen dat zijn politiekorps efficiënt werkt en kort op de bal kan spelen niet tegen. Ondanks het gevoel minder welkom te zijn in de publieke ruimte in Antwerpen, blijkt dit (tot op heden) niet uit te lopen op gewelddadige rellen. In zijn beleidsverklaring pleit ook minister-president van het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, Charles Picqué (PS), voor een drastische reorganisatie van de politie. "De rellen in Molenbeek hebben aangetoond dat een debat over de organisatie van de Brusselse politie onontbeerlijk is" (DS. 23.10.09). De gebeurtenissen van 2010 en het debat over de politiezones in Brussel bevestigen alleen deze stelling. De vraag is niet of de Brusselse politie dient hervormd te worden, maar wel hoe? Efficiëntie en plaatselijke betrokkenheid, ook bij etnische minderheden, dienen hier samen geoptimaliseerd te worden.

De efficiënte organisatie van de politie is echter één zaak, en betreft de *curatieve kant* van de zaak. Het verlagen van de gevoelens van groepsdiscriminatie op alle terreinen en het verbeteren van de verhouding tussen politie en 2e generatie etnische minderheden een andere, en betreft de *preventieve kant* van de zaak. Bekeken vanuit de preventieve kant, heeft Antwerpen nog meer werk aan de winkel dan Brussel. Discriminatiegevoelens in de publieke ruimte verminderen wil zeggen de vooroordelen en het negatieve gedrag van de blanke meerderheid ten aanzien van de etnische minderheden bestrijden.

Terugkoppelend naar onze titelvraag is het antwoord dat hogere gevoelens van groepsdiscriminatie in Brussel in vergelijking met Antwerpen, niet de basis vormen voor de rellen in Brussel. Deze vaststelling sluit niet uit dat gevoelens van groepsdiscriminatie *tout court* mee aan de basis liggen van deze gebeurtenissen, maar wel dat de situatie op dit vlak in Brussel niet slechter is dan in Antwerpen en dat de oorzaak van de rellen dus niet in dit verschil gevonden kan worden. Het feit dat er in Antwerpen geen rellen zijn geweest in 2009 en (tot nu toe) 2010 en in Brussel wel, kan dus meer dan waarschijnlijk niet worden toegeschreven aan een betere verhouding tussen de politie en de 2e generatie Belgen van Turkse en Marokkaanse afkomst in Antwerpen. Evenmin kan het plaatsgrijpen van de rellen in Brussel verklaard worden door een hogere gepercipieerde groepsdiscriminatie in Brussel, zelfs in tegendeel.

Subjectieve gevoelens van groepsdiscriminatie zijn niet beperkt tot de zogenaamde 'typische' relschoppers of zogenaamde "probleemjongeren" - jongeren zonder opleiding, zonder werk. Het probleem van discriminatie wordt zelfs meer gepercipieerd bij andere groepen jongvolwassenen van de 2^e generatie: vrouwen en hoger opgeleiden. Daarenboven speelt hier de zogenaamde integratieparadox. Deze paradox

impliceert dat mensen die het volgens de normen “beter” doen (goede opleiding en job), ook gevoeliger zijn voor fenomenen/ gevallen van uitsluiting en discriminatie.

Op basis van onze resultaten zouden we dus kunnen stellen dat het vooral van belang is om meer werk maken van een positiever beleid ten opzichte van etnische minderheden (pro-actief tegen discriminatie en voor diversiteit) in de “mainstream” instituties van de maatschappij: in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, in het politiekorps. De rellen tonen ons enkel het ‘topje’ van de ijsberg: de onderliggende problematiek van gevoelens van uitsluiting en discriminatie is wijder verspreid en met enkel efficiënte repressie lost men het probleem niet op, maar maakt men het onzichtbaar.

Bibliografie

- BILLIET, J., CARTON, A. & HUYS, R. (1990) *Onbekend of onbemind ? Een sociologisch onderzoek naar de houdingen van de Belgen tegenover migranten*, Leuven: Sociologisch onderzoeksinstituut K.U.Leuven
- BUIJS, F., DEMANT, F. & HAMDY, A. (2006) *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*, Amsterdam: Amsterdam University Press. In Sootman, M. & Tillie, J. *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*, Amsterdam: Instituut voor Migratie- en Etnische Studies.
- DROEVEN, V. (10/10/2009) ‘We horen nergens thuis’, *De Standaard*, p30
- DUQUET, N., GLORIEUX, I., LAURIJSSSEN, I. & VAN DORSSELAER, Y. (2006) *Wit krijgt schrijft beter. Schoolloopbanen van allochtone jongeren in beeld*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- ELCHARDUS, M. & SIONGERS, J. (2009 ; red.) *Vreemden. Naar een cultuursociologische benadering van etnocentrisme*, Tiel: uitgeverij Lannoo
- HU, L. & BENTLER, P. (1999) ‘Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives’, *Structural equation modeling*, vol. 6, no. 1, pp. 1-55
- MARTENS, A., OUALI, N., VAN DE MAELE, M., VERTOMMEN, S., DRYON, P. & VERHOEVEN, H. (2005) *Etnische discriminatie op de arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Brussel: Brussels observatorium van de arbeidsmarkt en kwalificaties
- MEULEMAN, B. & BILLIET, J. (2005) “Etnocentrisme in Vlaanderen: opmars of afname? De evolutie van de perceptie van etnische dreiging tussen 1991 en 2004 en de relatie met institutioneel vertrouwen”, in *Vlaanderen gepeild!* Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, pp 37-60
- PHALET, K. (2007) ‘Down and out: The children of immigrant workers in the Belgian labor market’, in A. Heath & S-Y. Cheung (red.), *Unequal chances*, Oxford: Oxford University Press

- PHALET, K., DEBOOSERE, P. & BASTIAENSSEN, V. (2008). Old and new inequalities in educational attainment: Ethnic minorities in the Belgian Census 1991-2001. *Ethnicities*, 7(3), 390-415.
- SWYNGEDOUW, M., PHALET, K., BAYSU, G., VANDEZANDE, V & FLEISCHMANN, F. (2008) *Trajectories and experiences of Turkish, Moroccan and native Belgians in Antwerp and Brussels: Codebook and Technical Report of the TIES Surveys 2007-2008 Belgium*, Leuven: ISPO & CSCP, University of Leuven
- SWYNGEDOUW, M, PHALET, K. & DESCHOUWER, K. (1999; red.) *Minderheden in Brussel*, Brussel: VUBPress
- VERELST, J. (26/09/2009) 'Lange Wapper wordt met een bulldozer over Antwerpen uitgerold', *De Morgen*, p10
- WILLAERT, D. & DEBOOSERE, P. (2005) *Buurtatlas van de bevolking van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij de aanvang van de 21e eeuw*, Brussel: Uitg. IRIS
- ZEGERS DE BEIJL, R. (2000; red.) *Documenting discrimination against migrant workers in the labour market: A comparative study of four European countries*, Geneva: International labour organisation